

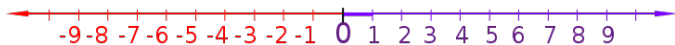
Kétváltozós függvények. 1. rész

2020. február 24.

Pontok és pontsorozatok $\mathbb{R}^2$ -ben.

$\mathbb{R}^2$ pontjai

Ismétlés: $\mathbb{R}$ a valós számok halmaza.

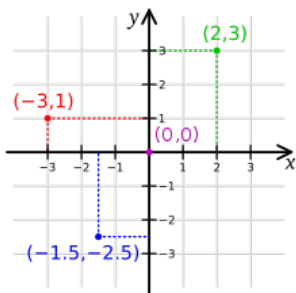
$\mathbb{R}^2$: számpárok halmaza:

$$\mathbb{R}^2 = \mathbb{R} \times \mathbb{R} = \{(x, y) : x, y \in \mathbb{R}\}$$

Azonosítás.

A számsík pontjai $\equiv$
rendezett számpárok

$$P = (x, y)$$

Távolság

Definíció.

$P = (x, y)$ és $P' = (x', y')$ két pont $\mathbb{R}^2$ -ben. Ezek távolsága:

$$\overline{PP'} = \sqrt{(x - x')^2 + (y - y')^2}.$$

További jelölések: $\rho(P, P')$, $\|P - P'\|$. Az origóból az (x, y) pontba mutató vektor hossza

$$\|(x, y)\| = \sqrt{x^2 + y^2}.$$

Háromszög egyenlőtlenség

$$\|(x, y) + (x', y')\| \leq \|(x, y)\| + \|(x', y')\|.$$

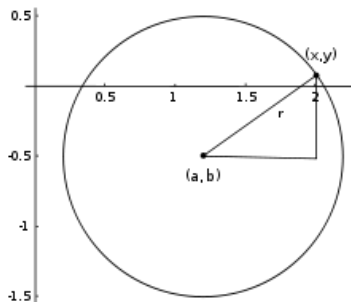
r -sugarú "gömb"

Definíció.

Legyen adott a $C \in \mathbb{R}^2$ pont, $C = (a, b)$, és az $r > 0$ valós szám.

A C pont körüli r -sugarú gömböt így definiáljuk:

$$S(C, r) = \{P \in \mathbb{R}^2 : \overline{PC} < r\}.$$

Egy körlemez kapunk C középponttal.

Pontsorozat a síkon

Definíció.

Pontsorozat alatt síkbeli pontok sorozatát értjük:

$$P_n = (x_n, y_n), \quad n = 1, 2, \dots$$

1. *Példa.* Két pontsorozat:

$$P_n^{(1)} = (n, n^2), \quad P_n^{(2)} = ((-1)^n, 2).$$

Megjegyzés: A sorozat tagjai nem feltétlenül különböznek.

Pontsorozat korlátossága

Definíció.

A (P_n) sorozat korlátos, ha létezik egy olyan $S(C, r)$ gömb, amely a sorozat minden elemét tartalmazza.

(P_n) korlátos, ha létezik $C = (a, b)$ és $r > 0$:

$$\sqrt{(x_n - a)^2 + (y_n - b)^2} < r \quad \forall P_n = (x_n, y_n).$$

1. Példa. (folytatás)

- ▶ $P_n^{(1)} = (n, n^2)$ nem korlátos;
- ▶ $P_n^{(2)} = ((-1)^n, 2)$ korlátos.

Pontsorozat konvergenciája

Definíció.

$A (P_n) \subset \mathbf{R}^2$ sorozat konvergens és határértéke $Q \in \mathbf{R}^2$, ha

$$\lim_{n \rightarrow \infty} \|P_n - Q\| = 0. \quad (1)$$

Ezt így jelöljük:

$$\lim_{n \rightarrow \infty} P_n = Q.$$

Megjegyzés. Az (1) egyenletben számsorozat konvergenciája szerepel.

Pontsorozat konvergenciája

Definíció. (Ekvivalens)

$A (P_n)$ sorozat konvergens és határértéke Q , ha $\forall \varepsilon > 0$ -hoz $\exists N(\varepsilon)$, hogy minden $n \geq N(\varepsilon)$ esetén:

$$\|P_n - Q\| < \varepsilon.$$

Másképp fogalmazva: Minden $\varepsilon > 0$ esetén az $S(Q, \varepsilon)$ gömbön kívül csak véges sok pont van (véges sok indexű).

Következmény. Ha egy sorozat konvergens, akkor korlátos.

Pontsorozat példa

2. Példa. Legyen $P_n = (e^{-n/4} \cos(n), e^{-n/4} \sin(n))$, $n \in \mathbf{N}$.

→ DRAW

$$\begin{aligned}\|P_n - (0, 0)\| &= \|P_n\| = \sqrt{e^{-n/2} \cos^2 n + e^{-n/2} \sin^2 n} = \\ &= \sqrt{e^{-n/2}} = e^{-n/4} \quad \implies \quad \lim_{n \rightarrow \infty} P_n = (0, 0).\end{aligned}$$

Pontsorozat koordinátái

Állítás. Tekintsük a $P_n = (x_n, y_n)$ elemekből álló sorozatot.

Ekkor az alábbi két állítás ekvivalens:

1. (P_n) konvergens és

$$\lim_{n \rightarrow \infty} P_n = Q = (x, y).$$

2. Az (x_n) és (y_n) sorozatok konvergensek és

$$\lim_{n \rightarrow \infty} x_n = x; \quad \lim_{n \rightarrow \infty} y_n = y.$$

$(P_n) = ((x_n, y_n))$ konvergenciája. Bizonyítás

1. $\Rightarrow$ 2. A pontsorozat konvergenciája miatt $\forall \varepsilon > 0$ -hoz $\exists N(\varepsilon)$ index, hogy $\|P_n - Q\| < \varepsilon$, ha $n \geq N(\varepsilon)$. Ekkor

$$|x_n - x| \leq \sqrt{(x_n - x)^2 + (y_n - y)^2} < \varepsilon,$$

és hasonlóan $|y_n - y| < \varepsilon$ is teljesül.

2. $\Rightarrow$ 1. $\forall \varepsilon > 0$ -hoz $\exists N(\varepsilon)$ küszöbindex, hogy $\forall n \geq N$ -re:

$$|x_n - x| < \frac{\varepsilon}{\sqrt{2}}, \quad |y_n - y| < \frac{\varepsilon}{\sqrt{2}}.$$

Ekkor $(x_n - x)^2 + (y_n - y)^2 < \varepsilon^2$ így

$$\|P_n - Q\| = \sqrt{(x_n - x)^2 + (y_n - y)^2} < \varepsilon.$$

Cauchy-féle feltétel

Definíció.

A (P_n) sorozat teljesíti a Cauchy-féle feltételt, ha minden $\forall \varepsilon > 0$ -hoz $\exists N(\varepsilon)$ küszöbindex, amelyre $\forall n, m \geq N$ esetén

$$\|P_n - P_m\| < \varepsilon.$$

Állítás. A (P_n) pontsorozat pontosan akkor konvergens, ha teljesíti a Cauchy-féle feltételt.

Cauchy $\iff$ konvergens

Bizonyítás. $\leftarrow$

Tfh a sorozat konvergens. Legyen ε tetszőleges. Akkor $\exists N$ küszöbindex, amelyre

$$\|P_n - P\| < \varepsilon/2 \quad \forall n \geq N.$$

Ekkor ha $n, m \geq N$, akkor

$$\|P_n - P_m\| \leq \|P_n - P\| + \|P - P_m\| < \varepsilon/2 + \varepsilon/2 = \varepsilon$$

A másik irányt nem bizonyítjuk.

Bolzano-Weierstrass tétel $\mathbb{R}^2$ -ben

Tétel.

Legyen (P_n) korlátos pontsorozat a síkon, $P_n = (x_n, y_n)$.

Ekkor van konvergens részsorozata.

Bizonyítás. Ha (P_n) korlátos, akkor (x_n) és (y_n) is korlátosak.

Ezért (x_n) -nek létezik konvergens részsorozata: (x_{m_k}) ,

és (y_{m_k}) -nak is van konvergens részsorozata: (y_{n_k}) .

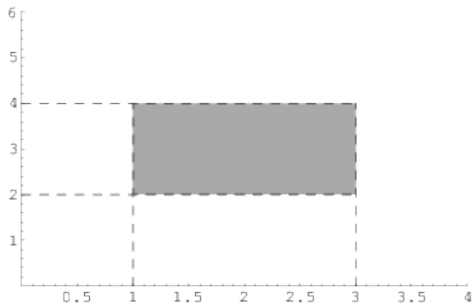
Ekkor (P_{n_k}) konvergens.

Halmazok $\mathbb{R}^2$ -ben

$\mathbb{R}^2$ részhalmazait tartományoknak is nevezzük.

Példa. Téglalap. Legyenek $a < b$ és $c < d$ adott valós számok:

$$T = \{(x, y) : a \leq x \leq b, \quad c \leq y \leq d\} = [a, b] \times [c, d].$$

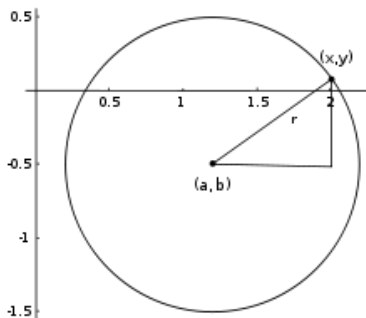

Halmazok $\mathbb{R}^2$ -ben

Példa. Gömb. (Ez kétdimenzióban egy körlemeznek felel meg.)

Legyen $r > 0$ valós szám és $C = (a, b) \in \mathbb{R}^2$ síkbeli pont adottak,

$$S(C, r) = \{(x, y) : \sqrt{(x - a)^2 + (y - b)^2} < r\}.$$

Környezet

Ismétlés. 1-dimenzióban az $a \in \mathbb{R}$ pont környezetei:

$U = (a - \varepsilon, a + \varepsilon)$, tetszőleges $\varepsilon > 0$ esetén.

Definíció.

$P = (x, y)$ pont környezetei $U = S(P, \varepsilon) \subset \mathbb{R}^2$ tartományok, melyek P középpontú ε sugarú gömbök.

$S \subset \mathbb{R}^2$ tartomány

Definíció.

$Q \in S$ belső pontja S -nek, ha Q -nak $\exists U$ környezete: $U \subset S$.

$Q \in \mathbb{R}^2$ külső pontja S -nek, ha Q -nak $\exists U$ környezete: $U \cap S = \emptyset$.

$Q \in \mathbb{R}^2$ határpontja S -nek, ha $Q \in \forall U$ környezetére:

$\exists P' \in U : P' \in S, \exists P'' \in U : P'' \notin S$.

Következmény.

Tetszőleges S halmaz esetén a sík 3 diszjunkt részre osztható:

$$\mathbb{R}^2 = \text{ext}(S) \cup \text{int}(S) \cup \partial S.$$

Halmazok $\mathbb{R}^2$ -ben

Definíció.

Az S halmaz *zárt*, ha minden határpontját tartalmazza. S *nyílt*, ha minden pontja belső pont. Az S halmaz *lezárása*:

$$\overline{S} = S \cup \partial S.$$

Példa. Az $S(C, r)$ gömb nyílt halmaz. (Miért?) Ennek határpontjai, ill. lezárása:

$$\partial S(C, r) = \{P : \|P - C\| = r\},$$

$$\overline{S(C, r)} = \{P : \|P - C\| \leq r\}.$$

Halmazok $\mathbb{R}^2$ -ben

Példa. Legyen $S = \{(x, y) : x, y \in \mathbb{Q}\}$. Ekkor $\bar{S} = \mathbb{R}^2$.

Definíció.

P az S halmaz *torlódási pontja*, ha $\exists (P_n) \subset S$ sorozat, melyre

$P_n \neq P$ és $\lim_{n \rightarrow \infty} P_n = P$.

Torlódási pontok lehetnek belső pontok és határpontok.

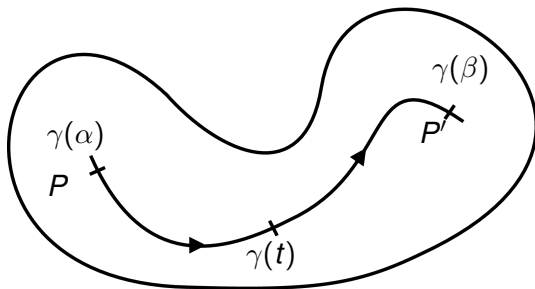
Zárt halmaz minden torlódási pontját tartalmazza.

Folytonos vonal $\mathbb{R}^2$ -ben

Definíció.

Legyen $P, P' \in \mathbb{R}^2$. Az ezeket összekötő FOLYTONOS VONAL egy függvény, melyre

$$\gamma : [\alpha, \beta] \rightarrow \mathbb{R}^2, \quad \gamma(\alpha) = P, \quad \gamma(\beta) = P'.$$

Folytonos vonal $\mathbb{R}^2$ -ben

A $\gamma(t) \in \mathbb{R}^2$ pont koordinátáit jelölje $\gamma(t) =: (x(t), y(t))$.

$$x, y : [\alpha, \beta] \rightarrow \mathbb{R}$$

Tfh az $(x(t), y(t))$ koordináta-függvények folytonosak.

Egy $\{\gamma(t) : t \in [\alpha, \beta]\}$ vonalat is $\mathbb{R}^2$ -beli részhalmaznak tekintünk, természetes módon.

Definíció.

$S \subset \mathbb{R}^2$ ÖSSZEFÜGGŐ , ha bármely két pontját kiválasztva tartalmaz egy őket összekötő folytonos vonalat.

Szakasz $\mathbb{R}^2$ -ben

Definíció.

Legyen $P = (x, y)$, $P' = (x', y') \in \mathbb{R}^2$. A két pontot összekötő SZAKASZT az alábbi függvény írja le:

$$\gamma : [0, 1] \rightarrow \mathbb{R}^2, \quad \gamma(t) := P + t(P' - P).$$

Speciálisan tehát $\gamma(0) = P$, $\gamma(1) = P'$.

Definíció.

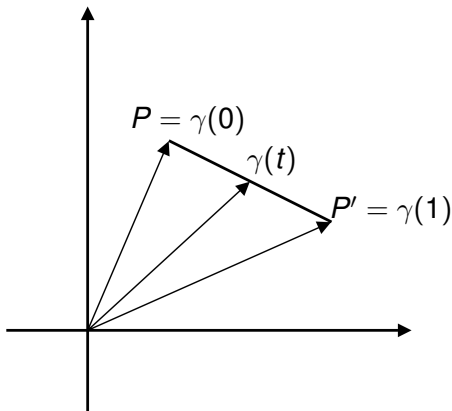
Az $S \subset \mathbb{R}^2$ tartományt KONVEXnek nevezzük, ha bármely két pontjával együtt az őket összekötő szakaszt is tartalmazza.

Szakasz $\mathbb{R}^2$ -ben: $\gamma(t) := P + t(P' - P)$

A szakasz is folytonos vonal, az alábbi koordináta-függvényekkel:

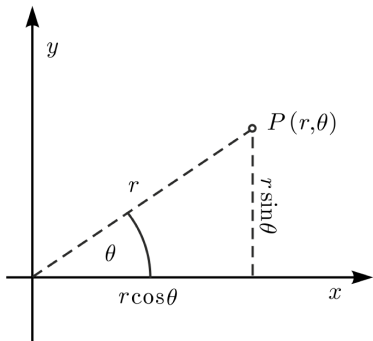
$$x(t) = x + t(x' - x), \quad y(t) = y + t(y' - y).$$

Definíció.

Egy $(x, y) \in \mathbb{R}^2$ pont *polárkoordinátái* (r, θ) , melyek:

- r : a pont origótól vett távolsága, $r \in \mathbb{R}^+ \cup \{0\}$
- θ : az origóból a pontba mutató vektornak az x tengely pozitív részével bezárt szöge, $\theta \in [0, 2\pi)$.

Ha r és θ adottak, akkor

$$x = r \cos(\theta), \quad y = r \sin(\theta).$$

A hozzárendelés **egy-egy-értelmű**, kivéve a $(0, 0)$ pontot.

Kétváltozós függvények

Függvény megadása

Példa. Téglalap területe. $T = x \cdot y$. $T = T(x, y)$.

Példa. Mozgási energia. $E = \frac{1}{2}mv^2$. $E = E(m, v)$.

Adott $S \subset \mathbb{R}^2$ tartomány. $f : S \rightarrow \mathbb{R}$

$$f : (x, y) \mapsto u, \quad (x, y) \in S.$$

$$u = f(x, y)$$

(x, y) : független változók, u : függő változó.

Példa. $u = \sin(xy)$ vagy $u = \ln(y^2 + \cos(x/2))$ . ...